

ΜΕΓΑΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΣΕΙΣΜΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ 1629

Ὁ Ἀνδρέας Ρούσος πλοίαρχος ἐμπορικοῦ πλοίου, καταπλεύσας εἰς Ζάκυνθον ὁμολογεῖ μεθ' ὅρκου εἰς τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς καὶ εἰς τὸν ἐβραῖον Ἀβραάμ Κανδιώτην, εἰς ὃν ἀνήκει τὸ φορτίον, ὅτι :

«Τῇ 27 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1629 ἀναχωρήσας περὶ τὸ μασενύκτιον ἐκ Κρήτης, μετὰ δέκα περίπου ἡμέρας, ἂν καὶ ὁ καιρὸς ἦτο καλός, καὶ ἄνεμος δὲν ἔπνεε καὶ ὁ οὐρανὸς ἦτο λίαν κυανεὺς (azzur-rissimo), αἶφνης εἶδον μακρόθεν πρὸς βορρᾶν εἰς τὴν θάλασσαν ἀβυσσὰ κυμάτων, ὅτινα ἐκ τοῦ ἀφροῦ ἐφαίνοντο ὡς χιονοσκεπῇ, καὶ ἀπρὸς νότον διευθυνόμενα ὡς ἀστραπή. Ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ καὶ ἡ πέριξ ἡμῶν θάλασσα ἐπάφλαζε καὶ ἤφριζε. Πρὶν δὲ λάβω τὸν καιρὸν ἀνὰ ἐρωτήσω τὸν πηδαλιούχον περὶ τοῦ πρωτοφανοῦς τούτου παραδόξου φαινομένου, ἤκουσα ὑποθαλάσσιον θόρυβον ὁμιχάζοντά με ἀλύσεις αὐρομένους. Ἐνόμισα ὅτι τὸ πλοῖον ἐσταμάτησεν ἢ μᾶλλον ὅτι προσέκρουσεν εἰς βράχους, ὅτι κατεποντίσθημεν διότι, ἂν καὶ πολὺ μακρὰν ἀῆμεθα τῶν ροθερῶν ἐκείνων θαλασσίων βουνῶν, οὐχ ἦττον ἡ θάλασσα ἐνθα εὐρισκόμεθα ἦτο τόσον ἀγρία, ὥστε ἐνόμισα ὅτι τὸ πλοῖον ἀέγεινε βορὰ τοῦ καταστρεπτικοῦ ἐκείνου κύματος. Ἐπανῆλθεν ἡ ἡρεμία, ἂν καὶ ἡ θάλασσα ἐξηκολούθει βράζουσα (bollire). Τότε μόνον ἀῆκουσα τὰς ἀπελπιστικὰς φωνὰς τῶν ναυτῶν μου. Καίπερ ἡμιθανεῖς, ἀεστρέψαμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ κύματα, ἐκ τοῦ φόβου μήπως ἀπαναληφθῇ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὰ κύματα προῦχώρουν πρὸς νότον ἀφίανοντα ὀπισθεν γαλήνην μὲν, ἀλλὰ τεταραγμένην θάλασσαν, φαιεῖ αὐρώματος μετὰ μικροῦ ἀφροῦ, ἐνῷ ὁ οὐρανὸς ἐξηκολούθει νὰ εἶνε λίαν κυανεὺς καὶ αἶθριος. Εἰς τὴν θάλασσαν εἶδομεν λεῖψαν πλοίου. «Πάντα ταῦτα συνέβησαν εἰς ὀλίγιστα λεπτά. Μόλις ἀνέλαβον εἶδον, μετ' ἄλγους τῆς ψυχῆς μου, ὅτι ἔλειπεν ὁ ναυτόπαις (mozzo) καὶ «τὰ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος βυτία (botte) ¹».

Αἱ ἀρχαὶ ἀπεδέχθησαν τὴν ὁμολογίαν ταύτην τοῦ πλοίαρχου, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ὁ ἐβραῖος ἔμπορος, ὅστις ἀπῆται τὴν πληρωμὴν τῶν ἀπολεσθέν-

¹ Diversorum Reggimento G. Bembo (Ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια) καὶ Carte Sanità (Ἀρχαιοφυλακεῖον).

των, ἐπιμένων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ συμβῶσι τὰ παρὰ τοῦ πλοίαρχου λεγόμενα καὶ ἐπομένως ἀξιῶν καὶ νὰ τιμωρηθῇ ὁ Ἀνδρέας Ροῦσος, ὁ ἀτυχὴς πλοίαρχος. Ὁ προβλεπτὴς Βέμβος ἐπὶ τῆς κατηγορίας ταύτης ἀπεφάνθη ὅτι ἐκ τῆς γενομένης ἀνακρίσεως δὲν προέκυπτεν ὅτι ὁ πλοίαρχος ἦτο ἀξίος τιμωρίας καὶ ἀφοῦ ἡ διοίκησις (Reggimento) ἐπισήμως ἤθελε μάθει τὴν ἀλήθειαν, ἂν μὲν ὁ πλοίαρχος ἠπάτησε τὰς ἀρχάς ἰδίως, θὰ ἐτιμωρεῖτο παραδειγματικῶς· ἂν δὲ ὠμολόγησε τὴν ἀλήθειαν, τότε παραδειγματικῶς ἐπίσης θὰ ἐτιμωρεῖτο ὁ ἔμπορος ¹.

Μετὰ παρέλευσιν μηνῶν ἑνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας, κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Ζακύνθου ἰσπανικὸν πολεμικὸν πλοῖον, οὗ ὁ πλοίαρχος ἦτο τοῦ προβλεπτοῦ φίλος. Οὗτος σὺν ἄλλοις περιέργοις διηγήθη ὅτι ἐνῶ τὸ πλοῖόν του εἶχεν ἀναχωρήσει κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ Μαρτίου ἐκ Μήλου, αἰφνης ἡ θάλασσα ἐξηγριώθη, ἐταράχθη, ἂν καὶ ὁ καιρὸς ἦτο ὥραϊος καὶ οὐδὲ ἄνεμος ἔπνεε καὶ καύσων ὑπερβολικὸς ἐπεκράτει. Καὶ οὐ μόνον τὴν πλήμμυραν ταύτην παρετήρησε καὶ αἰφνιδίως ἀνυψωθέντα ἐξ ἀφοῦ θαλάσσια βουνά, διευθυνόμενα πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ἀλλὰ καὶ ὑπερβόχιον ταραχὴν ἠσθάνθη ὁμοιάζουσαν μὲ δυνατὴν θραῦσιν σανίδων (spezzamento di tavole). Τὸ πλοῖόν του οὐδὲν δυσάρεστον ἔπαθε, καὶ μόνον τὸ πλήρωμα κατεπλάγη ἐκ τοῦ φόβου. Καταπλεύσαντες εἰς Κύθηρα, ἔμαθον ὅτι κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν ἠσθάνθησαν αὐτόθι οἱ κάτοικοι σεισμὸν μετρίως σφοδρότητος· ἡ θάλασσα εἰς τὴν προκυμαίαν τῆς νήσου οὐδὲν ἑκτακτον φαινόμενον παρουσίασεν, εἰμὴ μικρὰν πλημμυρίδα ². Ὁ προβλεπτὴς παρεκάλεσε νὰ καταθέσῃ πάντα ταῦτα ἐπισήμως, ὥπως χρησιμεύσωσιν ὑπὲρ τῆς ἀθώσεως τοῦ πλοίαρχου, τοῦ κατηγορουμένου παρὰ τοῦ ἑβραίου ἐμποροῦ ἐπὶ ἀπάτη ³.

Μετὰ παρέλευσιν ἑξ μηνῶν ἀφίκετο εἰς Ζάκυνθον πλοίαρχος πολεμικῆς ἐνετικῆς γαλέρας ἐκ Κερκύρας, ὅστις, μαθὼν τὴν περίεργον τοῦ ἑβραίου κατηγορίαν κατὰ τοῦ πλοίαρχου, κατέθεσεν ὅτι περιπλέων κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα εἶδεν ἐπὶ τῆς θαλάσσης λείψανα πλοίων καὶ πτώματα ναυαγῶν καὶ ἄλλα ἀποδεικνύοντα σοβαρὰ ναυάγια. Περὶ σεισμοῦ οὐδὲν ὅμως εἶχεν ἀκούσει ⁴.

¹ Ἐν ἔγγραφον τοῦ 1631 (Ἰανουαρίου 4) προερχόμενον ἐκ τοῦ διοι-

¹ Filze Ordini diversi (Ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια).

² Carte diverse 1600-1700 non registratie nei libri (Ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια).

³ Libri lettere (Ἀρχαιοφυλακεῖον).

⁴ Filza avvisti (Ἀρχαιοφυλακεῖον).

κητηρίου (Reggimento) τεκμηριοῖ ὅτι αἱ ἀρχαὶ ἔλαβον τὰς σχετικὰς πληροφορίες ἐπισήμως, ἃς δυστυχῶς δὲν εὑρομεν ἐν τῷ φακέλλῳ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐν συντόμῳ ἔλεγεν ὅτι: «Ἐκ τῶν ἐπιστήμων πληροφοριῶν «καὶ καταθέσεων διαφόρων ἀξιοπίστων μαρτύρων ἡ ὁμολογία τοῦ πλοιαρχοῦ Ρούσου καταφαίνεται πιστὴ καὶ ἀληθὴς (fedele e vera). Γνωρίζει ἐπίσης ἐπισήμως ἡ δικαιοσύνη ὅτι ἐκ τῆς θαλασσίου ἐκείνης στιγμιαίας διαταράξεως πολλὰ ναυάγια συνέβησαν. Ἐπομένως, κατὰ τὴν «γενομένην ἀπόφασιν τῆς δευτέρας Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1629, σήμερον «καταδικάζομεν τὸν Ἑβραῖον Κανδιώτην διὰ τὴν δυσπιστίαν του πρὸς «τὰς ἀρχάς, νὰ ἐκτεθῇ ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς τὸν κύφωνα (berlina) «ἐντὸς τῆς πόλεως Ζακύνθου καὶ ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς τὸ προάστειον «τοῦ Αἰγιαλοῦ, εἰς τριῶν μηνῶν φυλάκισιν καὶ εἰς τὰ ἐξόδα τῆς «ἀδίκης. Ὁ δὲ πλοίαρχος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν διὰ «τὴν χρονοτριβὴν του¹.»

*
* *

Τὰ περίεργα ταῦτα ἀναγνόντες πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ἀντεγράψαμεν τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα, ὅπως ἐξετάσωμεν τοὺς ἱστορικοὺς καὶ μάθωμεν ὁ μέγας οὗτος σεισμός, ὁ ἔχων βεβαίως τὸ σεισμογόνον κέντρον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεταξὺ Κρήτης, Θήρας, Μήλου καὶ Κυθήρων, ἐπήνεγκέ που καταστροφάς. Δυστυχῶς ἐκ τῶν ἱστορικῶν, οὓς προχείρους εἶχομεν, οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν. Ἡ προσοχὴ ἡμῶν εἶχε ἰδίως περιστραφῇ εἰς τὴν πολλάκις σειομένην Κρήτην, ἥτις εἶνε, ὡς γνωστόν, αὐτόσειστος καὶ ὑπέστη εἰς τινὰ παράλια ἐξάρσεις². ἄλλ' αἱ ἐλπίδες ἡμῶν ἀπέβησαν μάταιαι.

Ὅτε πρὸ τριῶν ἐτῶν ὁ κ. Ν. Σταυράκης ἐξέδωκε τὴν Στατιστικὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης μετὰ ἀξιολόγου εἰσαγωγικῆς μελέτης, εἶδομεν ὅτι φιλοπόνως συνεπλήρωσε τὸν κατάλογον τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης δι' ὧσων ἠδυνήθη εἰδήσεων, ἐκ πηγῶν ἢ ἐκ παραδόσεων καὶ συγχρόνων παρατηρήσεων. Ἀλλ' ὁ κ. Σταυράκης ἀναφέρει (σελ. 108) ὅτι κατὰ τὸν δέκατον ἑβδόμον αἰῶνα μόνον ἑπτὰ σειμοὶ συνεκλόνησαν τὴν Κρήτην, κατὰ τὰ ἔτη 1604, 1612, 1650, 1662, 1665, 1673, 1681.

Εὐτυχῶς πρὸ δύο μηνῶν ἠγοράσαμεν ἀρχαῖον ἐκκλησιαστικὸν κώδικα ἀνήκοντα εἰς Κρήτα, καὶ ἐδωρήσαμεν αὐτὸν εἰς τὴν Δημοτικὴν Φωσκολιανὴν Βιβλιοθήκην. Ἐν τῷ κώδικι τοῦτῳ ὑπάρχει χειρόγραφος

¹ Sentenze diverse 1600—1650 (Ἀρχειοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια).

² "Ora Issel. Le oscillazioni lente del suolo o Bradisismi σελ. 278—279 Genova 1873.

τοῦ ἱερέως σημείωσις λέγουσα ὅτι τῇ εἰκοστῇ ἐβδόμῃ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1629 σφοδραὶ δονήσεις ἐπήνεγκον ἐπὶ τῆς νήσου Κρήτης ἀρκετὰς ζημίας. «αὐτῷ μηνὶ φεβρουαρίου εἰς τὰς κζ', ἡμέρᾳ σάββατῳ τῆς «Σταυροπροσκυνήσεως, ὥρα τετάρτη τῆς ἡμέρας ἐγένικε σεισμὸς μέ-
 «γας εἰς ὅλον τὸ νησιὶ τῆς Κρήτης καὶ ἐπέσχεσι σπήτια καὶ ἐπλακό-
 «σασι ἀνθρώπους πολλοὺς καὶ τὰς καμπάνας γιὰ τὴ χώρας (sic) καὶ
 «σούντανε ὅπου ἐλέγχεσι οἱ ἄνθρωποι πῶς δίδουσιν κάτω νὰ χαλᾶν καὶ
 «ἡ ἐκκλησίαις καὶ νοῖξασι καὶ ἡ γῆ ἔδρ. '.... καὶ εἴτριμε (sic) ὅπου
 «ἐλέγαμε κάθε πρᾶγμα πῶς θέλει νὰ νοῖξῃ ἡ γῆς νὰ μᾶς καταπιῇ». Ἐπειδὴ, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, εἰς οὐδένα τῶν γνωστῶν ἡμῶν ἱστορικῶν εἶδμεν ἀναφερόμενον τὸν σεισμὸν τοῦτον, ἐνομίσσαμεν καλὸν νὰ δημοσι-
 εύωμεν ὅ,τι περὶ αὐτοῦ ἀνέγνωμεν εἰς τ' ἀνέκδοτα ἐπίσημα ἔγγραφα.

Σπυρίδων δὲ Βιάζης

ΕΦΙΑΛΤΗΣ

Ἡ τράπεζα εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀρχίσει νὰ περιστρέφεται παραδόξως, καὶ ὁ λαμπτήρ νὰ διαγράφῃ κύκλους φωτεινοὺς, καὶ οἱ τοῖχοι προσήγ-
 γίζον ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλους ὥσεί ἔμελλον νὰ συγκρουσθῶσιν, ὅταν ὁ Πέτρος ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ οἴνουπωλείου.

Ἦτο παραμονὴ μεγάλης ἐορτῆς καὶ ἡ ὥρα βεβαίως θὰ ᾔτο μεσονύ-
 κτιον. Ἐπειτα ἐκάθητο πολὺ μακράν, ἔπρεπε νὰ περάσῃ δάσος ὁλό-
 κληρον ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του.

Οὔτε καὶ αὐτὸς δὲν ἐνθυμεῖτο πόσον οἶνον εἶχε πίνει, καὶ πόσα σι-
 γάρα εἶχε καπνίσει διὰ τεραστίας πίπας ἀκαθάρτου καὶ ἀποπνεούσης
 ἀφορήτως νικοτιανῆς. Ἐνθυμεῖτο μόνον τὴν περίεργον δίψαν τὴν ὁποίαν
 τῷ ἐπροξένησαν τὰ πρῶτα ποτήρια, δίψαν ὑπέρμετρον τὴν ὁποίαν μά-
 την ἐπολέμησε νὰ κορέσῃ. Βεβαίως θὰ ᾔτο ἡ πρώτη φερά καθ' ἣν
 ἐμέθυσκεν εἰς τὴν ζωὴν του. Ἦτο πάντοτε μελαγχολικὸς καὶ φιλόσθε-
 νος, ὥστε ἐσυνείθιζε μετὰ τὴν ἐργασίαν του εἰς τὰ σφαγεῖα, καὶ
 τὴν πώλησιν εἰς τὸ κρεωπωλεῖον, νὰ πηγαίνῃ κατ' εὐθείαν εἰς τὸν
 οἶκόν του. Ἀπόψε ὅμως παρεσύρθη. Μετὰ πολὺν ἔργασίαν κοπιώδη
 καὶ κάπως ἀηδῆ, ἐπῆγε μὲ τοὺς φίλους του εἰς τὸ οἴνουπωλεῖον, ἔφαγε,
 ἔπειτα ἔπιεν ἓν ποτήριον, τὸν ἐκέρασαν καὶ ἄλλο, ἔπειτα ἄλλο, ἐδίψασε,
 ἔπει καὶ τέταρτον, ἐκάπνισε πολὺ μολονότι ἀσυνείθιστος, καὶ τώρα

¹ Δυσανάγνωστον.